

TRAGIŠKOJO JAUSMO INTERPRETACIJA FRIEDRICH O NIETZSCHE'S FILOSOFIJOJE

Aušra Polovikaitė

Kauno technologijos universiteto
Filosofijos ir kultūrologijos katedra
Gedimino g. 43, LT-3006 Kaunas,
Tel. (8 27) 32 38 90, faks. (8 27) 32 37 47

Straipsnyje nagrinėjama tragedijos kilmės bei poveikio samprata Friedricho Nietzsche's filosofijoje. Remiantis filosofo mintimis, sprendžiama klasikinė žmonių susižavėjimo tragedija priežasties problema. Parodoma, kad dionisiškasis džiaugsmas yra susijęs su aukščiausia tragiškojo meno verte. Tragiškasis jausmas kyla iš pačios būties (Dioniso, vienio, gamtos) ir suteikia metafizinę paguodą, jog bus įveiktas individualumas, pasaulis susigrąžins vienovę.

Prasminiai žodžiai: tragedija, tragiškasis jausmas, dionisiškasis džiaugsmas.

Straipsnyje nagrinėjama Friedricho Nietzsche's tragedijos teorija, daugiausia dėmesio skiriant tragiškojo jausmo interpretacijai. Keliamas filosofinė žmonių susižavėjimo tragiškuoju menu priežasties problema.

Nietzsche savo ankstyvajame veikalė *Tragedijos gimimas, arba Helenizmas ir pesimizmas* mėgina atskleisti tragedijos poveikį, tiria senovės graikų tragediją kaip antikos žmogaus egzistavimo formą. Atrado paradoksalu, kad žmonės patiria malonumą, stebėdami tragiškoje dramoje pavaizduotas išdavystę, žūtį ir mirtį. Nietzsche siekia išspręsti šią klasikinę problemą.

Jis teigia, jog yra tik vienas pasaulis: neteisingas, žiaurus, prieštaringas, be prasmės. Tai, ką platoniškoji tradicija manė esant tik regimybe, iliuzija, ir yra tikrasis pasaulis bei viintelė tikrovė. *Tragedijos gimime* karalius Mi-

das paklausė Sileno, Dioniso palydovo, „kas žmogui yra visų geriausia ir tinkamiausia“. Jam buvo atsakyta: „Pats geriausias dalykas tau visiškai nepasiekiamas: būti negimusiam, *neegzistuoti*, būti *niekuo*. O antra, kas tau labiausiai tiktų, – kuo greičiau mirti“ (Nietzsche 1997: 45). Žmogui, sužinojusiam šią dionisiškąją išmintį, reikia melo. Kad jis gyventų, nugalėtų šią „tiesą“, būtinas melas. Antjuslinis pasaulis, moralė, religija, mokslas, menas – visa tai yra melo formos. Tačiau tik menas yra aukščiausia vertybė, jis teigia gyvenimą, yra gyvenimo sužadintas svaigulys. „Menas kaip kenčiančiojo išganymas – kaip kelias į būsenas, kur kančia tampa trokštama, skaidri, dieviška, kur kančia yra didžio malonumo forma“ (Nyčė 1990: 136).

Anot Nietzsche's, tragedija yra dviejų pradų sąjunga: 1) individuacijos, sapnų dievo

Apolono ir 2) gyvenimo, svaigulio, kenčiančio, o vėliau džiūgaujantčio dievo Dioniso. Tiktai „dionisiškasis džiaugsmas“ atsako į klausimą apie tragiškosios patirties vertę. Mistinis ryšys su Dionisu (gamta, vieniu, būtimi) tragedijoje teikia džiaugsmą, nes išnyksta susiskaidymas į individus ir dėl to atsiradusi kančia. Tragiškoji dionisiškoji būseną sako „taip“ būties skausmui, teigia gyvenimą. Tragiškas jausmas yra fundamentaliausias, nes kyla iš pačios būties, iš dionisiškojo prado, suteikdamas žmogui metafizinę paguodą.

Tragedija kaip dionisiškojo ir apoloniškojo pradų sąjunga

Helėnų kultūros ir meno raida yra susijusi su dviejų dominuojančių pradų – apoloniškojo ir dionisiškojo – sąveika. Šie du pradai, pavadinti meną globojančių dievybių vardais, parodo priešpriešą, kai lyginamas apoloniškasis plastinis vaizduojamasis ir dionisiškasis muzikos menas.

Apolonas vadinamas „šviečiančiuoju“. Jis yra šviesos, saulės, pranašysčių dievas. Nietzsche jį dar vadina sapnų aiškintoju, Delfų dievu. Jis valdo vidinio fantazijos pasaulio regimybę. Šis pasaulis palyginamas su sapnu ar „Majos šydu“. Sapnų pasaulyje gyvenimas aiškinamas vaizdais. Jausmas, kad vaizdai nėra tikri, o iliuziniai, yra pagrindinis dalykas, sapnuojant neduodantis ramybės. Apoloniškoji tendencija siekia pasauliui suteikti formą ir tvarką. Pasak Nietzsche's, Apolonas atstovauja individuacijos principui (*principium individuationis*), kuris skaido kintantį pasaulį į atskirus elementus ir nustato jų ryšį bei tvarką. Apolonas įveikia individo kančią, „suteikdamas tviskantį puošnumą apraiškos amžinui, čia grožis nugali nuo gyvenimo neatskiriamą sielvartą, skausmas tam tikra prasme

nuvejamas nuo gamtos bruožų“ (Nietzsche 1997: 121).

Anot Nietzsche's, antikos žmonės mokėjo džiaugtis. Susidūrę su kančia, stengėsi ją užmiršti arba paversti į ką nors malonaus (cf. Nietzsche 1994: 213). Tačiau senovės graikai savęs neapgaudinėjo, o sąmoningai gyvenimą pagražino melu. Jie žinojo, kad tik menas kančią gali paversti malonumu (cf. Nietzsche 1990: 327).

Graikais susikūrė mitinį „džiaugsmo dievų“ pasaulį, kuris pridengė siaubingą Sileno išmintį, šią šopenhaueriškąją resignaciją. Tas pats apoloniškasis pradas, kuriantis meną kaip būties papildymą, kūrė ir dievų panteoną, gyvenimą, apgaubtą šviesios aureolės. „Dievai pateisina žmogaus gyvenimą, nes patys jame gyvena, – vienintelė patenkinama teodicėja!“ (Nietzsche 1997: 46). Todėl graikai tarsi apvertė savižudišką išmintį. Kartu su Homeru jie buvo įsitikinę, jog tikroji kančia yra mirtis, palikti dienas, apšviestas dievų saulės. Tačiau tuo pat metu graikai neigė siaubą ir kančią. Apoloniškieji dievai neigė gyvybinį perteklių, ekstazinį malonumą. Šie dievai buvo pirmoji asketizmo apraiška, kuri kulminaciją pasiekė Platono filosofijoje (cf. Haar 1995: 70).

Apoloniškasis ir dionisiškasis pradai yra meninės jėgos, prasiveržiančios iš pačios gamtos, ir jos nepriklauso nuo menininko. Gamta pati save išreiškia (per menininką) „sapnų pasaulio vaizdais“ ir „svaiginančia tikrove“. Šių gamtos meninių būsenų perteikėjas gali būti apoloniškasis arba dionisiškasis menininkas arba abu kartu kaip tragiškoje dramoje. Dionisiškąjį menininką „mums dera įsivaizduoti maždaug taip: apimtas dionisiškojo svaigulio ir mistinio nusivylimo savimi, susmunka jis žemėn vienišas ir nuošaly nuo siautulingų chorų, ir dabar, veikiant apoloniškajam sapnui, jam atsiveria jo paties būseną, t. y. jo vienovė su pačiu pirminiu pasaulio pagrindu *alegoriš-*

kame sapno reginyje“ (Nietzsche 1997: 41). Dionisas yra pagrindas, Gamta, o Apolonas – jo formos ir daugybė kaukių.

Dionisišką pradą Nietzsche palygina su svaiguliu. Jo poveikis panašus į narkotinį gėrimų poveikį arba į jaudulį, pabudusį artėjant pavasariui. Svaiguliui apėmus, subjektyvumas išnyksta ir virsta visišku užsimiršimu. Dionisiškumas pasireiškia minios orgijose, švenčiant gamtos ir žmogaus vienovę. Vėliau *Stabų saulėlydyje* Nietzsche ir apolonišką pradą vadiną svaigulio tipu. Apoloniškasis svaigulys pirmiausia sudirgina akį, todėl įgyja vizijos galią. O apėmus dionisiškai būsenai, sudirginama visa afektų sistema. „Svarbiausia yra metamorfozės lengvumas, nesugebėjimas nereaguoti (panašiai kaip kai kurie isterikai bet kuria dingstimi įsijaučia į kiekvieną vaidmenį)“ (Nietzsche 1991: 549). Dionisiškasis žmogus supranta sugestijas, pastebi menkiausio afekto žymes, jis yra įvaldęs didžiausią komunikacijos meną. „Jis įlenda į visokią odą, prasismelkia į kiekvieną afektą; jis nuolat mainosi“ (Ten pat, 550).

Kad žmonės nežūtų nuo tiesos, nuo Sileno išminties, jie randa estetinį egzistencijos patėsinimą. Dionisiškumas pirmiausia nėra tiesos vaizdavimas (skausmo, chaoso ir pan.), o yra skirtas tam išvengti. Tai yra pirmasis Nietzsche's mėginimas apversti platonizmą, kai regimybė tampa vertingesnė už tiesą (cf. Mann 1995: 164). Apoloniškajai kultūrai taip pat tenka „linksmomis iliuzijomis pergalingai įveikti siaubingą pasaulėstabus gelmę ir itin nepaprastą sugebėjimą kentėti“ (Nietzsche 1997: 47). Tačiau, apėmus apoloniškumui, „probėgšmais vis dilgčioja tarybės pajautimas“ (Ten pat, 37). Dionisas neatmeta baisios tiesos, nes Silenas skelbia dionisiškąją tiesą: individuali egzistencija yra skausminga, todėl turi būti sąmoningai sutvirtinta, paremta iliuzijomis, nes individuacija yra iliuzijos priežastis. Dionisiš-

koji tikrovė yra priešinga iliuzijoms, yra neprotinga. Joks individas joje negali išgyventi kaip individas (cf. McDaniel 1965: 10).

Dionisiškoji muzika apoloniškiesiems graikams kėlė baimę ir siaubą. Ji buvo „Majos šydo“, gražių vaizdų ir olimpinių dievų naikinimas. Tačiau apoloniškasis graikas jautė, kad dionisiškumas yra tikrasis jo pažinimo ir kartu skausmo pagrindas. Jis suvokė, „kad jo apoloniškoji sąmonė tarsi koks šydas slėpė nuo jo šitą dionisiškąjį pasaulį“ (Nietzsche 1997: 44). Galiausiai dionisiškumas pasirodė esąs toks pat reikalingas kaip ir apoloniškumas. Graikai apoloniškojo meno formomis galėjo kontroliuoti dionisiškuosius impulsus. Tačiau Dionisas nėra nuslopintas, jis tik taikus. Šiame „susitaikyme“ Apolonas ir Dionisas gerbia vienas kitą, ir tai, Nietzsche's manymu, yra „svarbiausias graikų kulto istorijos momentas“ (Ten pat, 42).

Filologinis tragedijos prigimties ieškojimas atvedė Nietzsche prie išvados, kad tragedija kilo iš tragiškojo choro. Šis satyrų choras „nėra pasaulis, kurį fantazija įspraudė tarp dangaus ir žemės; tai veikiau pasaulis, toks pat realus ir įtikimas, koks tikinčiajam graikui atrodė esąs Olimpas su visais savo gyventojais“ (Ten pat, 66). Graikas regėdavo satyrę gamtą, „prie kurios dar neprikišo savo nagų pažinimas, į kurią dar neįsibrovė kultūra“ (Ten pat, 69). Satyrė atsikleidė tikrasis žmogus, pirmavaizdis – aistringas svajotojas, kenčiantis kartu su savo dievu, skelbiantis išmintį, einančią „iš gamtos širdies gelmių“. Dionisiškasis jaudulys suteikia gebėjimą žmogui save regėti persikūnijusį. „Šių kerų pagautas, Dionisijų šventės dalyvis pasijaučia satyru ir jau kaip satyras regi dievą, t. y. persivertęs jis mato naują viziją, vykstančią šalia jo kaip apoloniškąjį savo būsenos apvainikavimą“ (Ten pat, 73). „...Čia jau turime individualybės atsižadėjimą tuo, kad pasineriama į svetimą prigimtį“ (Ten pat, 72).

Graikų tragediją reikia suprasti kaip dionisiškąjį chorą, kuris protarpiais išsilieja apoloniškojo pasaulio vaizdais. Jais atsiskleidžia dramos epinė prigimtis. Tačiau drama „kaip dionisiškosios būsenos objektyvacija reiškia ne apoloniškąjį išsigelbėjimą per iliuziją, o priešingai, individo sunaikinimą ir susivienijimą su pirmine būtimi“ (Ten pat, 73). Per dionisiškąją muziką klausytojai patirdavo ekstazinį bei mistinį ryšį su Gamta, kurioje individuali valia sunaikinama. Patiriama mistinė vienybė su visata. Visata tampa „vieniu“. Senovės graikai manė, jog gamta per pasikartojančius gyvenimo ciklus daiktams užtikrina amžiną būvimą ir nekintamumą. Tačiau žmonių šis amžinas pasikartojimas nepadaro nemirtingų. Žmonės yra mirtingi todėl, kad turi savo individualų gyvenimą. Jie būtų nemirtingi, jei egzistuotų ne kaip individai, o tik kaip savo rūšies nariai (Arendt 1995: 50). Graikai labai giliai jautė savo vienovę su būtimi. Neatsitiktinai visa ikisokratiškoji filosofija buvo visų pirma ieškojimas daiktų pagrindo, kur „aš“ – tik būties momentas (cf. Гайдукова 1995: 85).

Dionisiškąjį žmogų Nietzsche palygina su Hamletu. Anot filosofo, tikrasis pažinimas, laikios tiesos regėjimas nustelbia bet kokį skatinantį veikti motyvą – tiek Hamletui, tiek dionisiškajam žmogui. Negelbsti jokia paguoda, net patys dievai. Žmogus visur mato tik gyvenimo baisumą ir absurda, „dabar suvokia girių dievo Sileno išmintį, – ir jam darosi koku“. Apimtą tokios dvasinės būsenos graiką gelbsti menas. Ditirambus giedantys Dioniso palydovai, tas tarpinis pasaulis, yra gelbstimoji graikų meno veika (cf. Nietzsche 1997: 68).

Iš pradžių scena kartu su joje vykstančiu veiksmu buvo suvokiama tik kaip vizija. Vienintelė „realybė“ buvo choras, pats kuriantis tą viziją. Choras toje vizijoje regi Dionisą. Vėliau dramoje atsiranda tragiškasis herojus –

Dionisas. Seniausios graikų tragedijos vaidavo vien Dioniso kančias. Vėliau buvo vaiduojami ir kiti herojai. Tačiau Nietzsche teigia, jog ir tada Dionisas nesiliovė būti tragišku herojumi, o kiti personažai (Edipas, Prometėjas ir kt.) yra ano pirminio herojaus kaukės. Kenčiantis herojus yra simboliška forma kančios, kuri lydi individuaciją. Tragedija reinterpretuoja homeriškus mitus. Dramoje mitas įgauti naują, gilią prasmę ir išreiškia Sileno dionisiškąją išmintį. Nietzsche dabar skiria apoloniškąją ir dionisiškąją tendencijas ne pagal jų prieštaravimus, bet pagal jų sąjungą, kurioje dominuoja Dionisas, išliekantis vieninteliu tragiškuoju personažu. Realus Dionisas pasirodo daugeliu pavidalų. Kenčiantis herojus yra kenčiantis Dionisas, individuacijos kančias patiriantis dievas, kurį dar vaikas, Heros paliepiamu, pagrobė titanai ir sudraskė į gabalus. Individuacijos būseną yra bet kokios kančios šaltinis ir pirminis pagrindas. Nietzsche primena mitą apie amžinam liūdesiui pasmerktą Demetrą, kuri „pirmą kartą vėl *apsidžiaugia*, kai jai pranešama, jog galinti Dionisą gimdyti *dar kartą*“ (Ten pat, 84). Čia atsiskleidžia tragedijos mistika, supratimas, kad visa, kas egzistuoja, yra vienis, o dalijimas į individus yra pirminė blogio priežastis. Menas, pasak Nietzsche's, yra simbolis vilties, kad Dionisas sugrįš ir bus įveikta individuacijos jėga.

Dionisiškasis džiaugsmas

Mistinis ryšys su Dionisu tragedijoje leisdavo permatyti apoloniškųjų apraiškų šydą ir tiesiogiai patirti vienovę su Gamta. Tačiau ši vienovė yra dviprasmiška: tuo pat metu išgyvenama tragedija ir siaubingas džiaugsmas, teikiantis vienovę. Šis dionisiškasis džiaugsmas yra susijęs su aukščiausia tragedijos verte. Tragiškasis jausmas teigia gyvenimą, yra jam naudingas.

Gyvenimas yra viena svarbiausių Nietzsche's sąvokų. Jam nesvarbu, ar teiginys teisingas, ar klaidingas. „Svarbu kas kita: kiek sprendinys skatina gyvenimą, padeda išsaugoti jį ir išsaugoti ar net ugdyti rūši...“ (Nyčė 1991: 321). Gyvenimo pagrindą filosofas įžvelgia tapsme kaip valioje viešpatauti. Nietzsche's vartojamoje kalboje valia viešpatauti, tapsmas, gyvenimas ir būtis plačiausia prasme reiškia tą patį. Menas yra aukščiausia vertybė, nes sužadina valią viešpatauti ir ją stumia viršyti save pačią. Meno esmė ta, kad kuriamos valios galimybės, kurios padeda valiai viešpatauti, atsiverti pačiai sau (cf. Heidegeris 1992: 183–194). Nietzsche'į estetinė problematika, kaip ir pažintinė bei etinė, yra vertybinė. Jos kriterijus yra naudingumas gyvenimui. Jau *Tragedijos gimime* autorius teigia, jog gyvenimas ir pasaulio egzistavimas gali būti pateisinamas tik kaip estetinis fenomenas (cf. Nietzsche 1997: 58, 165–166). Anot Nietzsche's, menas nėra betikslis, beprasmiškas, nes menininko žemiausias instinktas susiliečia su meno prasme, su gyvenimu. „Menas yra didysis gyvenimo stimulatorius: kaipgi galima jį suvokti kaip betikslį, beprasmišką, kaip *l'art pour l'art*?“ (Nyčė 1991: 557–558).

Tragedija teikia metafizinę paguodą, jog gyvenimas, nors besikeičiantis ir skausmingas, kartu yra kupinas džiaugsmo. Dionisiškoje būsenoje išnyksta kančia, individas sunaikinamas ir susivienijama su pirmine būtimi. „Metafizinis tragiškumo sukeliamas pasitenkinimas yra ne kas kita, kaip instinktyviai nesuvokiamos dionisiškosios išminties išvertimas į vaizdų kalbą: herojus, aukščiausioji valios apraiška, mūsų malonumui paneigiamas, nes jis tėra tik apraiška, o amžinosios valios gyvenimas, herojų sunaikinimas, nenukenčia“ (Nietzsche 1997: 120). Dionisiškajame mene ir jo tragizmo simbolikoje pati gamta, pats Dionisas kreipiasi į

žmogų, mokydamas gyventi; teigiama baisi tiesa, kad nėra išsigelbėjimo nuo pasaulio kančios, nuo žemiškos tragedijos.

Nietzsche tragediją kildina iš muzikos dvasios. Dionisiškasis pradas su savo pirminiu, net kančios teikiamu pasitenkinimu yra bendras tiek tragedijos mito, tiek muzikos šaltinis. „Prie pasaulinės muzikos simbolikos kalbai jokiū būdu neįmanoma iki galo priartėti todėl, kad ji simboliškai susijusi su pirmine priešvara ir pirminiu skausmu pravienio širdyje, šitaip rodydama sferą, esančią virš ir pirm bet kokio reiškinio“ (Ten pat, 62). Muzika nepriklauso nuo vaizdų ar sąvokų. Reiškiniai niekada neatskleis jos esmės ir visados liks tik jos išoriniai atvaizdai. „...Muzika apskritai, egzistuojanti šalia pasaulio, vienintelė gali duoti nuovoką apie tai, kas yra pasaulio pateisinimas kaip estetinis reiškinys“ (Ten pat, 166). Muzika yra magiška, nes ji vaidinimą apie žūtį paverčia didžiausiu malonumu. Nietzsche jį palygina su disonansu. Tragedijoje tuo pačiu metu žiūrovas nori matyti ir, be tų regimų dalykų, dar kažko geisti. Kaip ir išgirdus disonansą, norima klausytis ir tą pačią akimirką veržtis iš to, kas girdima. „Tas veržimasis į begalybę, tas sielos plasnojimas sparnais, patiriant kartu didžiausią malonumą, kad aiškiai suvoki tikrovę, mums primena, jog abiejose būsenose turime atpažinti dionisiškąjį fenomeną, kuris vis iš naujo ir be perstojo atskleidžia, kaip individualusis žmogaus pasaulis, tarsi žaisliukas, auga ir griūva, paplautas kažkokio pirmapradžio džiaugsmo išsiliejimo...“ (Ten pat, 166). Šis didžiausias estetinis džiaugsmas nėra individualaus žiūrovo džiaugsmas, o yra metafiziškas, anapus pasaulio, už reiškinų, Vienio džiaugsmas susigrąžinus vienovę.

Bet kodėl džiaugsmas tragiškas? Tragiškumo reikšmė atsiranda dėl „pravienio“ paradoksalios vienybės. Pravienis reiškiasi vaizdi-

niais. Troškimas apraiškų yra troškimas malonumo. O siekimas sugriauti apraiškas – kančios troškimas. Vienis kartu yra didžiausias skausmas ir didžiausias malonumas.

Kadangi apraiška nėra tik Vienio fenomenalizacija, o jo vidinė struktūra, pravienis savo esme yra suskilęs, esinių Būtis yra „tragiška“. Pasaulio esmėje glūdi prieštaravimas. Tragiškumas yra kiekvieno esinio mistiško dvilypumo atidengimas. Dioniso prigimtis dvejopa – „žiaurais sulaukėjusio demono ir švelnaus geraširdžio valdovo“. Dionisas yra onto-teologinis Būties vardas (cf. Haar 1994: 17–18).

Dionisiškasis džiaugsmas yra skausmingas, nes teigia visą egzistenciją, o tai sukelia kančią. Tačiau tragiškojo žmogaus tai nenugali, kadangi jis iškyla virš kančių. Kiekviena akimirka, kiekvienas įvykis yra egzistencijos visumos dalis. Todėl džiaugsmas ir skausmas nėra vienas kitam priešingi (cf. McDaniel 1965: 77). „Kiekvienas džiaugsmas trokšta, kad viskas amžinybė būtų, jisai medaus geidauja, mielių, vidurnakčio svaigaus, kapų, paguodos ašarų prie kapo ir vakaro žaros auksinės...“ Jis geidžia meilės ir neapykantos. Taip pat nori net ir skausmo. Džiaugsmas vien savęs tenori. Jis trokšta visų dalykų amžinybės; jis yra daina (cf. Nyčė 1991: 310).

Vėlesnėje Nietzsche's filosofijoje apraiškų ir Vienio ryšys yra pakeičiamas ryšiu tarp dirbtinių, besikeičiančių, fiktyvių vienių (vertybių, formų, įstatymų) ir chaoso – pirminio nediferencijuoto valios viešpatauti galių žaismo šaltinio. Chaosas yra *physis (chaos sive natura)* – netvarkinga formų, jėgų įvairovė, be tikslo, hierarchijos ar net grožio. Jis egzistuoja tik per fiktyvių schemų projekcijas, kurios keičiasi, keičiantis valios viešpatauti projekcijoms ir interesams. Vėlesniu laikotarpiu tragiškumas įgauna daug platesnę reikšmę, tai ne tik dionisiškojo prado pergalė prieš apoloniškumą. Tragiš-

kumas yra džiaugsmingas teigimas skausmo ir blogio, nedarant jų dialektinio proceso momentais. Plačiausia prasme tragiškumas yra reliatyvumas, nes kreipia žvilgsnį į chaosą, atsiedamas jį nuo perspektyvų, nuo valios viešpatauti reikimosi būdų (cf. Haar 1994: 18).

Esminis gyvenimo turinys, pats gyvenimas (Gamta, Pravienis) yra chaosas. Kultūra, kaip šio chaoso sužmoginimas, sutvarkymas, yra „iluzija“. Kultūra per žmogiškąją individualizaciją stengiasi įvesti gamtoje tvarką. Tačiau gamtoje slypi siekimas sugriauti šią tvarką. Tai ir yra kultūros slaptas tragiškas skausmas. Tiksliau, deindividuacijos, kultūros žlugimo siekimas, susiliejęs su pirminiu chaosu, yra jos didžiausia paslaptis. Tik šis procesas padeda kultūrai augti, atsinaujinti. Suvokimas, kad tragiškumas yra kultūros šaltinis ir jos paslaptis, veda į kūrybą, o iš čia – į žmogaus laisvę, kuri glūdi šiame kūrybos veiksmo (cf. Гайдукова: 103–104).

Džiaugsmas ne demaskuoja Dionisą, nes jam neįmanoma nuimti kaukės, o primena, kad realybė kyla iš chaoso. Žmogus tai jau žino, tik nuolat pamiršta. Dionisiškasis džiaugsmas pažadina iš užmaršumo. Jis yra krestelėjimas, priverčiantis žmogų atrasti tai, ką šis visada žinojo. Jis grąžina tai, kas atrodo prarasta, nors niekada negali būti prarasta (cf. Haar 1995: 74). Kūrinyje *Anapus gerio ir blogio* Nietzsche Dionisą vadina „širdies genijumi“, kuris pasiekia kiekvienos sielos „požeminį pasaulį“ (Nyčė 1991: 490). Kitoje vietoje filosofas rašo, jog kiekvieno žmogaus gilumoje, „pačioje apačioje“ yra kažkas, kas nesikeičia, ko negalima išmokyti (Ten pat, 437).

Stabų saulėlydyje Nietzsche šį džiaugsmą glaustai apibūdina šitaip: „Sakymą Taip gyvenimui, net kai jis iškelia baisiausias ir rūščiausias problemas, valią gyventi, džiaugsmingai teigiančią savo neišsemiamumą ir net auko-

jančią savo aukščiausius tipus, – štai ką aš vadinau dionisiškuoju pradū... Ne tam, kad nusikratytum siaubo ir užuojautos... o tam, kad, nepaisydamas siaubo ir užuojautos, pats susitapatintum su tapsmo džiugesiu, – su tuo džiugesiu, kuris apima net džiaugsmą naikinti...“ (Ten pat, 584).

Išvados

Šiame straipsnyje išnagrinėta tragedijos kilmės, jos poveikio samprata F. Nietzsche's filosofijoje.

Daugiausia remiantis kūriniu *Tragedijos gimimas, arba Helenizmas ir pesimizmas*, iš pradžių aprašyta apoloniškoji ir dionisiškoji tendencijos senovės graikų kultūros ir meno rai-

doje. Jų nuolatinė priešara yra meno augimo sąlyga. Būtent tragedijoje buvo pasiekta šių dviejų pradų sąjunga. Tačiau Dionisas yra pagrindas, o Apolonas – jo formos ir daugybė kaukių.

Tragedija steigia mistinį ryšį su Dionisu (gamta, vienu, būtimi, gyvenimu, valia viešpatauti). Todėl žmogus išnyksta kaip individas, dingsta kančia (juk žmogaus kančia atsiranda dėl jo individualumo), patiriamas dionisiškasis džiaugsmas. Tragedija nebando neigti skausmo. Pasaulis savo esme yra tapsmas, o bet koks tapsmas, anot Nietzsche's, sukelia skausmą. Dionisiškasis džiaugsmas sako „taip“ gyvenimui, kiekvienai jo akimircai ir suteikia metafizinę paguodą, jog pasaulis susigrąžins savo vienovę.

LITERATŪRA

1. Arendt, H. 1995. *Tarp praeities ir ateities*. Vilnius.
2. Haar, M. 1995. „The Joyous Struggle of the Sublime and the Musical Essence of Joy“, *Research in Phenomenology* XXV: 68–89.
3. Haar, M. 1994. „Nietzsche and Van Gogh: Representing the Tragic“, *Research in Phenomenology*, XXV: 15–19.
4. Heidegeris, M. 1992. „Nyčės žodis „Dievas mirė“, in Heidegeris M. *Rinktiniai raštai*. Vilnius.
5. Mann, P. 1995. „Nietzsche, the Tragic-Real, and the Exquisite Corpse of Theory“, *Research in Phenomenology* XXV: 160–176.
6. McDaniel, S. V. 1965. *The philosophy of Nietzsche*. New York.
7. Nietzsche, F. 1997. *Tragedijos gimimas, arba Helenizmas ir pesimizmas*. Vilnius.
8. Nyčė, F. 1990. „Apie meną ir menininkus“, *Pergalė* 4: 113–140.
9. Nyčė, F. 1991. *Rinktiniai raštai*. Vilnius.
10. Гайдукова, Т. Т. 1995. *У истоков: Кьеркегор об иронии. Ницше. Трагедия культуры и культура трагедии*. Санкт-Петербург.
11. Ницше, Ф. 1994. *Сочинения*, т. 1. Москва.
12. Ницше, Ф. 1994. *Странник и его тень*. Москва.

AN INTERPRETATION OF THE TRAGIC SENSE IN F. NIETZSCHE'S PHILOSOPHY

Aušra Polovikaitė

Summary

The article deals with our response to tragic drama as a problem in the philosophy of art. Why do we enjoy the dramatic portrayal of vice, deceit, human corruption, and death? Nietzsche's writings on tragedy are primarily devoted to deciphering this classic problem. The early Greek drama made accessible through music to the audience-worshippers the Dionysian as an ecstatic and mystic direct connec-

tion with cosmic Nature (the Oneness), in which the individual will was obliterated. The loss of the self in Nature produces the tragic joy. For the later Nietzsche, the relation between appearance and the Oneness is replaced by the relation between fictitious unities (values, forms, laws) and the chaotic multiplicity of forces which constitute the Will to Power.

Keywords: tragedy, tragic sense, Dionysian joy.